

Can Massana o Maçana

Rajadell

Ubicació

Comarca: Bages
Lloc/Adreça: Massana. Pla de Cirera. Sud del terme
Emplaçament Camí de Rajadell cap el NE; a uns 3 Km.després de Cal Junyent s'arriba a Can Massana
Alçada: 578

Coordenades:

Latitud: 41.71124
Longitud: 1.72433
UTM Est (X): 393875
UTM Nord (Y): 4618503

Classificació

Número de fitxa 08178 - 77
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia Conjunt arquitectònic
Estil / època: Modern Medieval Contemporani
Segle XIII-XIX
Estat de conservació Bo
Notes de conservació: Rehabilitada. Amb alguna esquerda i taques d'humitat en façana
Protecció Legal
Observacions protecció: BCIL. Catàleg bens protegits 2014 (num. 12)
Número inventari Si. IPA
Generalitat i altres inventaris
Accés Restringit
Ús actual: Productiu
Titularitat Privada
Titular: Ref. Cad: 08177A00700032
Autoria de la fitxa PEP 1993 (Jordi Piñero)/ OPC 2017-21
Data de registre de la fitxa: dv., 05/02/2021 - 01:00

Descripció

Extens conjunt arquitectònic definit per un gran casal amb diversos cossos residencials i agropecuaris i una capella. El casal està tancat per un clos, travessat de banda a banda per un carrer central. Els cossos residencials (de grans dimensions) ocupen el costat nord, mentre que les dependències de treball són a la banda de migdia. El casal forma un complex constructiu que presenta una planta allargada (fruit d'una multitud d'ampliacions). El sector principal està comunicat, mitjançant un pas aeri (una galeria) a una segona construcció ("l'obra nova") situada a l'altre costat del carrer. Tots els cossos són de planta rectangular i presenten coberta a doble vessant (amb una doble sèrie de motlures al ràfec). Consten de planta baixa més un pis i golfes, excepte el cos més modern, adossat a llevant, que és una mica més alt, i que té planta baixa i dos pisos (amb galeria d'arcades en ambdós nivells). Majoritàriament, les façanes són arrebossades d'un color blanc cru.

Tot i la grandiositat del casal actual, aquest és fruit, com ja s'ha dit, d'una evolució constructiva que es pot deduir amb força precisió gracies a alguns indicis. Exposarem d'una manera esquemàtica les diferents fases constructives, ja que algunes parts de la casa són molt antigues i d'un gran interès:

- Restes de la fortificació del segle XIII. Al segle XIII hi ha documentat al lloc un recinte fortificat, Cirera, que després es coneixerà com can Massana. És possible que una de les façanes exteriors de la casa, al sector NO, correspongui a un mur de la fortificació. Es tracta del mur més antic de la construcció, sobre el qual es sobreposen tots els altres, i està fonamentat sobre la roca. El mur és compost per carreus de mida petita, amb tendència a la forma quadrada, i disposats en filades.

- Reconstrucció del mas a finals del segle XV o principis del XV. Es tracta d'una edificació que formava un petit cos a l'angle NO de l'actual casal. L'orientació era inversa a l'actual, és a dir, de nord a sud, tal com encara indica la disposició de la teulada en aquest tram. Aquesta fase seria anterior al 1590 (moment en què esta datada la següent ampliació). D'aquest cos primitiu en quedaria un tram de volta a la planta baixa (construïda sobre l'hipotètic mur de l'antiga fortificació) i segurament un finestral gòtic tardà molt interessant, decorat amb un trencaigües en forma semblant a l'arc conopial.

- Ampliació de finals del segle XVI. S'amplia el cos anterior cap a la banda de migdia. Segurament es va fer en dues fases, fins arribar a la façana actual. Es canvia l'orientació primitiva de la casa per l'actual, d'est a oest. Aquesta ampliació estaria datada per un llinda interior del primer pis (1590). Hi ha tres finestres petites decorades amb arc conopial amb un floró al centre.

- L'"Obra Nova" (1613). Així és anomenada la casa construïda isoladament a pocs metres de l'anterior. Es tracta d'una edificació considerable, de tres plantes, datada el 1613 per una llinda del primer pis. Actualment l'Obra Nova esta unida al cos principal mitjançant una galeria.

- Ampliació del segle XVII. Posteriorment les ampliacions han anat allargant la casa cap a la banda de llevant del cos primitiu, seguint sempre la mateixa disposició de les teulades. Una llinda d'aquest sector dataria l'obra a l'entorn del 1640. A la planta baixa resta una interessant volta.

- Ampliació de mitjan segle XIX. L'última fase, que afegí un cos quadrat en forma de torre a l'extrem de llevant, es pot datar de mitjan segle XIX. Entre d'altres, hi ha una prova molt explícita que ho demostra: es tracta d'un dibuix molt curiós de 1857, on es representa tota la masia tal com era en el moment. Aquest cos hi apareix en fase de construcció.

Cal afegir que pels volts de 1880 el procés es devia rematar amb una remodelació general de la casa.

S'obriren alguns portals i finestres grans. Segurament també és d'aquest moment la decoració interior del rebedor de l'entrada i algunes sales amb pintura mural d'estil pairal.

Pel que fa d'altres parts del conjunt, cal esmentar les tines. N'hi ha quatre que formen la típica construcció allargada, amb coberta a doble vessant, adossada a una cambra gran que servia de magatzem. Més endavant s'hi construï una torre d'electricitat. Hi havia dues tines més, de grans dimensions, integrades al sector NO de la casa. La resta d'àmbits de treballs estan al sud del clos. Consisteixen en una gran àrea amb coberts, bastant modificada per les necessitats actuals. La pallissa, fora del recinte i adossada a un nau moderna, també presenta les mateixes característiques. Davant la pallissa s'estén l'era, enrajolada.

A l'entorn del conjunt hi ha diverses naus d'us agropecuari, de construcció recent. La capella, del segle XVII, està descrita a la fitxa 10.

Observacions:

Antiga casa Cirera. Figura al Catàleg de Masies i Cases Rurals 2014 (num. 45) com Can Massana. En el catàleg de bens protegits 2014 està fitxada com a BCIL (num. 12), amb el mateix nom (segons el Catàleg de Masies, també es AEA, Area d'expectativa Arqueològica). Mas Massana, segons Molins (2020:153)

Aquest conjunt no ha pogut ser visitat durant la realització del Mapa. La descripció del conjunt, així com la evolució històrico-arquitectònica, corresponen a Piñero PEP 1993 i a Molins (2020: 153-164). El conjunt es situa en un serrat elevat, des d'on es controla la vall de la riera de Rajadell i la plana de Fals. Es veu Montserrat. L'antiga fortificació queda enclotada. Les terres de l'entorn estan conreades. Es tracta sens dubte d'un conjunt d'un gran interès històric ja que era un important nucli medieval comparable a Sant Amanç. Les restes arquitectòniques, dels segles XV i XVI, i segurament una part del XIII, són de les més antigues de Rajadell i constitueixen un dels conjunts històrics de més valor, a part del castell.

Consten a les façanes les següents llindes gravades:

- Llinda interior del cos de ponent, primer pis: 1590
- Llinda de la façana nord de l'Obra Nova, primer pis: 1613
- Llinda d'una porta de la façana sud de l'ampliació cap a llevant: 164[?]
- Diverses inscripcions en portals de l'última remodelació sobre el 1880.

A la masia es conserva documentació diversa d'interès històric i d'entre d'altres elements, un curiós dibuix del conjunt, amb tots els edificis, del 1857.

Combina l'ús residencial amb el productiu (agropecuari), amb una activitat molt intensa.

L'entrada al conjunt, a la tanca exterior, està rematada per corròns col·locats com a columnes.

Història

Des del segle XIII can Massana apareix documentat com el nucli d'un territori conegut com Lloc de Cirera (Ciraria). Els masos d'aquestes terres constituïen un alou lliure i franc, propietat del manresà Ferrer Bernat. El nucli principal d'aquest territori és l'actual can Massana, on està documentada l'existència d'un recinte fortificat a finals del segle XIII (tot i que ja existia abans). Dins el recinte hi vivien tres famílies: els Vidal de Cirera, els Vilardell de Cirera i els Ferrer de Cirera, al menys fins a mitjans del segle XV. Fora del recinte i dispersos hi havia els següents 7 masos: Albert de Cirera (actual mas El Cortès), dos masos anomenats del Coll de Cirera (després Coll del Gem i actualment la Masia), l'Enveja de Cirera (desaparegut; habitat encara al segle XVI) i els masos Domingo de Cirera, Prat de Cirera i el Noguer de Cirera (no localitzats). Tots plegats, els de dintre i els de fora del recinte, formaven un conjunt de deu cases i famílies. Cirera afronta amb Vallformosa i el Coll de Novelles (a l'est), amb el Junyent (al nord) i amb el Camp de l'Oliver i el Muntalar (a l'oest).

Els Cirera era una família del lloc fortificat de Cirera, homes d'armes, alguns al servei del senyor de Rajadell i fiadors d'ell. Dalmau de Cirera (procedent del Mas l'Enveja) fou castlà del Castell de Castellar, dels Gravalosa, al segle XIII. La seva filla Cicerona fou abadessa del monestir de santa Llúcia (1278). El 1286, Berenguer de Cirera d'Enveja (fill de Dalmau) rescindeix el contracte amb el Senyor de Rajadell, Berenguer, de defensa del castell de Rajadell.

L'habitant més antic que coneixem és Raimon Vidal, fill de Pere Vidal de Valldòria. El 1292 estava casat amb Maria, filla d'un pagès de Cirera, però queda vidu i sense fills. Gràcies a aquest document sabem que el propietari és un ciutadà de Manresa Ferrer Bernat, ja que Raimon Vidal, sense hereus, està obligat a pagar els drets d'eixorquia, (un dels mals usos abolits el 1486), que li permetia al senyor percebre la legítima de la

herència dels pagesos sense descendència. El 1326 tornem a trobar Raimon Vidal casat de nou. El primer dels Vilardell es deia Guillem, i el 1300 i el 1313 apareix a la documentació amb la seva muller Maria i el seu fill Bernat, que és el que es queda al mas. Els Ferrer eren una família nombrosa. Potser són dues famílies, els Ferrer i els de Guillem Ferrer. Els trobem del 1280 al 1407. Del 1285 coneixem el testament de Jaume Ferrer, pagès del lloc de Cirera. Del 1407 coneixem el testament de Guillermoneta, vídua de Guillem Ferrer.

Del mas d'en Prat (no localitzat) coneixem un Ferrer Prat de Cirera, documentat el 1280 i el 1310. La seva família es pot seguir fins 1369. Del mas de Domingo (tampoc identificat) coneixem uns capítols matrimonials de 1329 de Guillem, fill i hereu de Pere Domingo de Cirera, en el que aporta al matrimoni el mas com alou lliure i franc. Del mas de l'Enveja (no localitzat) coneixem un Romeu d'Enveja del 1280, ja mort el 1320. El seu fill Jaume està casat amb Maria, filla del mas veí de Bernat de Coll. El mas torna a aparèixer el 1450, amb Margarida, filla de Joan d'Enveja, que es casa amb Bernat del Guas.

De la família Cirera procedia la primera priora del Monestir de donades de Santa Llúcia de Rajadell, creat el segle XIII, i que perdurà fins el XV, de la que en resta la capella del Mas del Forn. La teoria de que hi havia inicialment una altre petit monestir a sant Miquel de Cirera ha estat recentment descartada..

Fins 1369 els masos del lloc de Cirera pertanyen com alou lliure i franc al ciutadà de Manresa Ferrer Bernat, excepte el Mas d'en Domingo, en que l'aloer és, com hem vist, el pagès, i el d'Enveja, que el té com a alou lliure Berenguer de Cirera, cavaller, el qual el 1296 el cedeix a la seva filla Sibil·la com a dot en casar-se amb Jaume d'Olzinelles. El 1301, Guillermona, filla de Ferrer Bernat, casat amb Gerard d'Argensola, aporta la meitat de Cirera com a dot. Aquesta es casa en segones núpcies amb Romeu Ricolf, de Manresa, i també aporta al matrimoni els seus drets sobre Cirera. L'altre meitat del lloc de Cirera passa a Pere Bernat, fill de Ferrer Bernat. Mort el 1347, la seva vídua deixa l'administració dels seus bens de Rajadell a un procurador.

El 1369 Sibília, filla i hereva de Pere Bernat de Manresa, ven a Elisenda, muller de Joan Berenguer, senyor de Rajadell, totes les terres i drets que tenien al lloc de Cirera, com a alou lliure i franc, i per 17.000 sous. A la venda hi consten els masos Albert; de Guillem Ferrer; del Vidal; del Noguer; del noi del Prat; del noi Vilardell; i de Pere del Coll, tots ells habitats. Aquesta informació de 1369 concorda amb el fogatge de 1365-70 que ens parla de 8 focs a la Quadra de Cirera, corresponents a ciutadans de Manresa, més un altre foc a Cirera, corresponent a Jacme Dompug, aloer espars. El Mas de l'Enveja ja la hauria comprat anteriorment el senyor de Rajadell.

A causa de la crisi del segle XV aquests masos van quedar abandonats, però a finals del mateix segle es tornaren a repoblar, sota la jurisdicció del Senyor del castell de Rajadell. A l'indret on hi havia hagut la fortificació s'hi instal·là al 1494 la família Oller, originaria del mas Oller, de Manresa. Es tracta del matrimoni Gabriel Oller Canaleta i la seva dona Eulàlia Escuder. L'establiment abastava els masos Cirera Noguer i Prat. El matrimoni Oller no tingué descendència masculina i l'hereva fou la seva filla Joana, que es casa amb Gili Massana (segons Rafat, procedent de la Molsosa; segons Molins, 2020:153), de Sant Martí de Cellers, terme de Llanera). Per casar-se amb la pubilla li va caldre aportar un dot de 30 lliures. Gili Massana figura al fogatge de 1553 com a cap de casa. Un cop mort el sogre, la posició del Gili, el nou pubill del mas, es va afermar i es va convertir en un dels homes importants de Rajadell. El 1531 Gili Massana és nomenat batlle de Rajadell pel senyor del terme, fet que es repeteix sovint en els seus successors. Al llarg de l'època moderna els Massana no són només batlles de Rajadell sinó que també ocuparen càrrecs a la confraria de Sant Sebastià. Com a batlle Gili Massana va intervenir en diversos conflictes entre pagesos com a àrbitre o com a representant de l'autoritat. El 1543 i el 1551 va encapçalar l'assemblea d'homes del poble convocats pel senyor del castell. Durant el seu temps el nom del mas va passar de Cirera a Massana. Amb el temps, can Massana incorpora nous masos i es fa més gran. Molins (2020:153-164) proporciona molta informació sobre els negocis i els testaments dels Massana. Joana, al quedar vídua de Gili Massana, fa testament el 1573 nomenant hereu el seu fill Francesc Massana, que va viure fins el 1592. Francesc també va ser batlle i va tenir 15 fills, dos d'ells mossens.

El 1570 Francesc Massana havia comprat el Mas del Coll del Gem o Coll de Cirera (l'actual La Masia) a Joan Xoriguera (o Soriguera, segons la convocatòria del senyor de 1543). Un altre Xoriguera, Antoni, consta com a habitant de l'Enveja, un dels masos de l'entorn de Cirera desapareguts, al fogatge de 1553. Era

fill de Gracià Xoriguera, que al 1529 figura com hereu. Antoni surt citat també en documents de 1537, 1543 (com a Soriguera) i 1575. Sembla que no tenia gaire cura del mas "Nanveja", per que al 1568 l'havia arrendat a Joanot Puig i al 1583 a Jaume Grau i Jaume Rovira. El 1591 Joan Xoriguera, hereu del mas de l'Enveja, vivia a Sant Salvador de Guardiola.

L'hereu de Francesc Massana, també, Francesc, es casa el 1590 amb Joana Ubach de Vacarisses i després amb Paula March. En el capbreu de 1624 (ordenat per Guiomar, senyora del terme), Massana declara com a afocats el Mas Cirera i el Coll del Gem, i com rònecs i deshabitats, Noguera, Prat, i una part de les terres del mas Enveja. Mor el 1627. El succeeix el primogènit del segon matrimoni, Francesc Massana (1598-1649), casat amb Elisabet Feixas. Massana amplia el patrimoni amb nous immobles. Està enterrat en el vas funerari de l'església parroquial de Rajadell, conjuntament amb d'altres massanes (fitxa 190). El seu hereu es Jaume (1623-1668). El següent hereu, el fill d'aquest, Francesc es casa amb Victòria Font. Infanten un hereu, Francesc, que mor de petit i la propietat passa a la pubilla Francesca (1681-1717).

Als volts de 1695, la pubilla Francesca Massana es casa amb Josep Viladevall, de Sora. En conseqüència el cognom adopta una forma mixta Vila-Massana que és el que encara perdura en els actuals propietaris de Can Massana. El següent amo Joan Pau o Pau Vila-Massana (1696-1771). Des de llavors s'han succeït els Vila Massana fins avui com a propietaris de can Massana (la genealogia dels Massana es pot resseguir fins el segle XVI; tot el detall de l'evolució de la família està a Molins, 2020:153-164). Un dels hereus més destacables fou Quirino Vila-Massana, mort el 1931. Va ser un dels propietaris més rics i influents del municipi. Va ser molts anys secretari de l'Ajuntament, alcalde i cap del sometent. S'enfrontà als rabassaires. Com que tenia capital, va comprar molts immobles, incloent el mas Cortès el 1890 i el Coll el 1915. El seu patrimoni incloïa també la Masia, o mas Coll del Gem, i Fontfiguera.. També va intervenir activament en la construcció de la Sala.

D'acord amb la data gravada a la porta, el 1632 la capella de Sant Miquel de Cirera fou reconstruïda de nou sota la mateixa advocació de Sant Miquel per la família Massana.

Bibliografia

Rafat i Selga, Francesc (1993). Masos, safrà, occitans i pesta negra. Estudis d'història de la Catalunya Central. Monogràfics, 11. Centre d'Estudis del Bages. Manresa, 1993

RAFAT, Francesc (1985). "Can Massana". Butlletí de la Festa de Sant Sebastià. Rajadell

RAFAT, F (1985). "El lloc de Cirera, de Rajadell". Miscel·lània d'Estudis Bagencs num. 4. Manresa pp. 97-101. XXVI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (Manresa, 1981) 2n Vol. Manresa . Pp. 97-101. citat

RAFAT, Francesc (1982). "Demografia de Rajadell al segle XVI" a Miscel·lània d'Estudis bagencs, num. 2. Manresa. pp 123-134.

MOLINS, Ernest (2020). Cases i Masos de Rajadell (I). Ajuntament de Rajadell. pp 153-164

